

בנות רוכשות מקצוע במסגרת השירות

שירות הבנות בצה"ל כמעצב דמותה של האשה והאם בישראל

תרומתו העיקרית של צה"ל למעמד האשה בישראל, היא בדיוק בכך שהוא מממש את עקרון שוויון ההזדמנויות. והוא עושה זאת בדגם שונה מאוד מזה שבו בדרך כלל נערך הוויכוח בין המחנות השונים, המתמודדים על תפיסת מעמד האשה. כי הוויכוח כרגיל, מתנהל מתוך עימות בין שאיפותיה, רצונותיה, וחלומותיה של האשה, לבין מעמדו של הגבר. אלא שהמשאבים שעליהם מתחרות הקבוצות השונות, המשאבים של הפעילות האנושית, אינם מוגבלים כך שרצונו של האחד ליטול משהו לעצמו, הוא בהכרח גזלת משהו מהאחר. ומאספקלריה של המטרה החברתית המשותפת, נראית כניסתה של האשה לתחומים נרחבים שמחוץ לביתה, לא כבאה לשלול מקבוצות אחרות את מה שיש להם, אלא כבאה להעשיר את הכלל ולתרום תרומה נוספת, שיש בה גם כדי להעשיר את אלה הנמצאים כבר באותם תחומים וצה"ל מדגיש דגם זה.

מאז ראשיתו של צה"ל לא ניטש בו ויכוח על כניסת האשה לתפקידים מסוימים באספקלריה של גזלתם מן הגבר. לא היה בו עימות תחרותי כלשהו בין המינים, על תחומי פעילות אלא, מלכתחילה, מן המטרה הכוללת של השירות הביטחוני, אשר נתנה מתוכה עדיפות לדרג הלוחם, נגזרו תפקידי כל מערכות הצבא, כמכשירות את זירת הקרב, בצורה הטובה ביותר ללוחם. ולא רק האשה, אלא כל דרגי הפעילות בצה"ל, תרמו את תרומתם, כמסייעים. מנקודת מבט זו כניסת האשה למקצוע כלשהו נתפסה כמשחררת יותר גברים, לתפקידי לחימה שהם המטרה העיקרית של השירות הצבאי. דומה כי זהו הדגם, אשר מן הראוי, שישמש בסיס, לתפיסתנו החברתית בכלל. שכן שירות הנשים בצה"ל מלמד, כי כניסת הנשים לתחומי יצירה ופעילות חברתית כוללת מעשירה לא רק אותן עצמן, אלא אף את כלל החברה, שבתוכה הן פועלות. **תרומת שירות הנשים בצה"ל למעמדן ולאישיותן**

שירותן של הנשים בצה"ל תורם למעמדן ולאישיותן בשני מישורים: האחד והראשון הנו המישור התודעתי, ובו עצמו נכללות שתי זירות: האחת – זירת חייה של האשה עצמה, תודעתה לגבי דגם חייה, לגבי צורת פעילותה, שאיפותיה וחלומותיה, והאחרת – תפיסת החברה, תודעת החברה לגבי

כל הבא לנסות לאתר את תרומת השירות בצה"ל לחייה ולמעמדה של האשה בישראל, יוצא, מטבע הדבר, מנקודת מוצא ערכית מסוימת, שעיקרה: מהו המעמד הראוי לאשה בחברה הישראלית.

בפתח הדברים, מן הנכון, להציג את כרטיס הביקור של נקודת המוצא לדברים שיובאו כאן, כי גם בסוגיה הזו, כבהרבה אחרות, ניטש ויכוח בין מקומותינו, כמעט מראשית השירות של הנשים בצה"ל, בין שני מחנות בעלי עמדה נכבדת מאוד. האחד הגוזר את מעמדה של האשה ממורשת המסורת היהודית, והשני המנסה לגזור אותו, מן העקרונות הכלליים, של תפיסת האדם, בחברה.

הדברים שכאן לא יתיימרו להציג את משנתו של המחנה המסורתי, למרות שמקובל עלינו, שעמדתו רצינית מאוד בעינינו. אבל עיקרה – בתפיסת מעמד האשה, בביתה פנימה, כתורמת את תרומתה החברתית, באמצעות מסגרת הבית, הבעל, וחינוך הילדים. המחנה האחר, אשר עמדתו תוצג בדיון זה, גוזר את מעמד האשה מאותם עקרונות, שמקובלים עלינו לגבי האדם בכלל. וראשון בהם הוא עקרון שוויון ההזדמנויות.

מקומה של האשה בתוכה. דומה כי כפתיחה מתאימה לדיוננו תוכל לשמש הדוגמה של בנות מחזור יח"ס המתגייסות לצה"ל בימים אלה. המדובר בנערות אשר קו ההתחלה שלהן נמצא מאחורי זה של המתגייסות האחרות, אך צה"ל לא ויתר על שירותן והעניק להן הכשרה מיוחדת אשר תאפשר להן להביא לו תועלת.

והנה מתוך בחינת הרקע המשפחתי של נערות אלה נתחוויר כי רובן היו בנות למשפחות מרובות ילדים, וכי אחיותיהן הבוגרות, לא שירתו בצה"ל, אלא הצהירו על רצון להשתחרר מטעמי דת. הבנות הבאות עכשיו הן האחרונות או הלפני האחרונות בסדרת ילדי המשפחה. ככל שניתן להתחקות אחר המשמעות של הנתון הזה, דומה כי הבשיל פה דגם מובהק של תרומתו של השירות בצה"ל למעמד האשה בישראל. וקל לשער את המשמעות שנודעת ליציאה מהבית המסורתי, של בת הצעירה מכל הבנות. על רקע החרדות והדאגות, אשר ליוו חלק מהמחנה המסורתי לגבי כל השינוי רות בצה"ל ושירות הנשים בפרט, לאור המסורת בדבר תפקידה של הבת, אשר לא יצאה מחיסיון בית האב, אלא אל חיסיון בית הבעל, ואשר לא נועד לה תפקיד כלשהו בזירה החברתית הכללית. והנה אותה נערה עצמה פותחת חשבון בנק משלה שבו היא מקבלת את משכורתה הצנועה מצה"ל, היא נוקטת שורה של החלטות, שמממשות עצמאות מסוג שאחיותיה הבוגרות לא העלו אותה על דעתן. היא עוזבת את בית הוריה, כדי לשרת בחברה מעורבת, וכדי לחזור אליו כשבידה מקצוע, אשר יקנה

* שופטת בית משפט השלום בחדרה. הייתה מפקדת בסיס הטירונות בדרגת רס"ן בין השנים 1962 – 1964.

הטורונות מפגישה לראשונה את כל חלקי החברה הישראלית

קלה בעיני איש. ספק אם במדינת ישראל, נתנו אי פעם את הדעת לעובדה, שהעורף של אוכלוסיית הנשים כמעט ולא הראה אותן התופעות האופייניות כל־כך לאוכלוסיות עורף אחרות: בהלת הקניות, החרדה, עד כדי נטישת יישוב, הסתגרות אל תוך אנוכיות של ראיית הצרכים האישיים בלבד. כל אלה הן הכרעות של האשה, האם ועקרת הבית

חיים לסקוב, ראש אה"ד,
ושושנה גרשונוביץ, קצינת ח"ן ראשית,
סוקרים מסדר של בנות בבסיס הדרכה

ציות מודעות יותר, דרכי מימוש פתורחות והן לאחר לימודים. אך עם זאת, יש בהן מידה ניכרת של חוסר עצמאות, של חוסר תודעה לאפשרויות של פעילות חברתית, וזהו עבורן מפגש ראשון מסוגו עם חלקים מסוימים בחברה הישראלית. הן שירות בצה"ל תורם לשני קצות הקשת החברתית גם יחד.

השירות מפתח אצל הבת את המודעות לענייני הבטחון

לה כושר בחירה לגבי המשך דרכה. תהליך זה משקף נאמנה את התמורה החברתית, שאנו עוסקים בה. אותה נערה מודרכת בבסיס הטיורניות על ידי הקצה השני של קשת מגוון הנשים בישראל. אותן נערות שנבחרו מתוך בוגרות התיכון לשמש מדריכות ומפקדות בבסיס ההדרכה באות מחייון ברמה גבוהה יותר. הן בעלות פוטנ

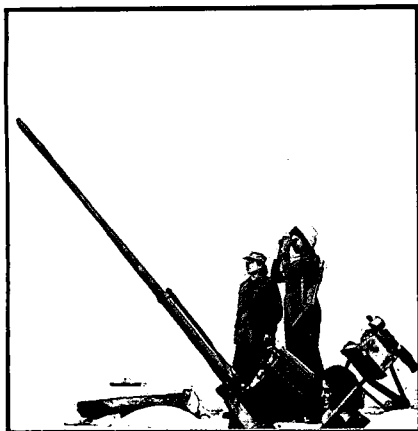
השירות מאפשר לבת לנסות את עצמה במסגרת שונה לחלוטין

מעורבות בבעיות הביטחון

אם נזכור את מידת מעורבותה של האשה בישראל בשאלות הביטחון במשך חייה, נסכים כי ענייני הביטחון פורצים אל חיה בשורה של נקודות חשובות ביותר. ראשית, הפרידה מבית הספר וההתגייסות לצבא, שלה ושל חברה. בעת חירום, יסובו כל חוויות ההסתכלות, וכל ההתמודדות הנפשית של החברה סביב שאלות הביטחון. מאוחר יותר, כשהיא תינשא, יהיה עליה לעמוד לימינו של בעלה, אשר ייצא לשירות המילואים, אם בדאגה לפרנסה בסיטואציות מסוימות ואם בנשיאה בעול הבית. ההישארות בעורף, שיש בו אילוצים וחרדות ועוז רגשות אל תהיה

והנשים בישראל בחרו תמיד ביציאה אל הזירה, מתוך תחושת מחויבות ומתוך הרגשת מעורבות בענייני הביטחון. למודעותה של האשה לשאלות אלה נודעת חשיבות הן באספקלריה של חוסן חברתי כולל, של מדינת ישראל, והן באספקלריה של חיי היחיד. כי אשה, אשר באוצר חוויותיה כנוסות חוויות הקשורות לחיי צבא, אשה היודעת מהי שגרת אימונים, מהו נשק, מהן חוויות של פחד, מהן חוויות של שגרה, ואיזו איכות עבודה נדרשת כדי לתרום חוליה קטנה למאמץ הכולל, היא ללא כל ספק אשה, שרמת מודעותה לשאלות הללו, שונה לחלוטין מרמת מודעותה של אשה שאין בתודעתה הד לנושאים אלה.

תותחניות נ"מ בחוף תל-אביב בתש"ח

השירות בצה"ל מממש, אם כן, לא רק את מגוון האפשרויות הפתוחות בפניה בפעילות יוצרת, אלא גם מאפשר לה לתרגל את כוחותיה במסגרת שונה לחלוטין מזו שתתייצב בה בעתיד בביתה או בעבודתה האזרחית. כי מבחינת האפשרויות, היא בלתי מוגבלת זולת באותן מגבלות אינדיבידואליות, שכל יחיד נושא אתו אל המסגרת החברתית. עקרונית, יכולה האשה בצה"ל להגיע לדרגת רמטכ"ל. היא לא תגיע, מפני שכישוריה וכוחותיה האובייקטיביים, לא יאפשרו לה זאת. אך האפשרות שקצינה תגיע לתפקיד מאוד בכיר בתחום מקצועי ספציפי, שבו אין לה מגבלה אישית, היא שאלה של זמן.

בדגם הזה, מתבטאת עצמת התרומה של צה"ל לחברה הישראלית. כי במודע, או שלא במודע הנשים, אשר עוברות חוויה זו לעומקה נושאות כבר בליבן תבנית ברורה של משמעות השוויוניות החברתית. לא בזיקה למהדורה הפופולרית של מלחמת המינים, אלא בזיקה, ליכולת התרומה החברתית, המתבטאת לאו דווקא ביציאת האשה מן הבית אלא גם בבית פנימה.

האשה, אשר שירתה בצה"ל, תהיה אשה טובה יותר ואם טובה יותר, ומניה וביה היא תמצא את עצמה מעורבת בדברים המכריעים בחיי החברה הישראלית.

השירות הצבאי - איום על השל-מות המוסרית?

משך כל הדיון בנושא, ראוי לזכור כי מדובר בתמורה חברתית, עמוקה מאוד, וצעירה מאוד, שמולה ניצבות מסורות עתיקות יומין הנוגעות לתחומי חברה בסיסיים ביותר: התא המשפחתי, השכונה, הקהילה.

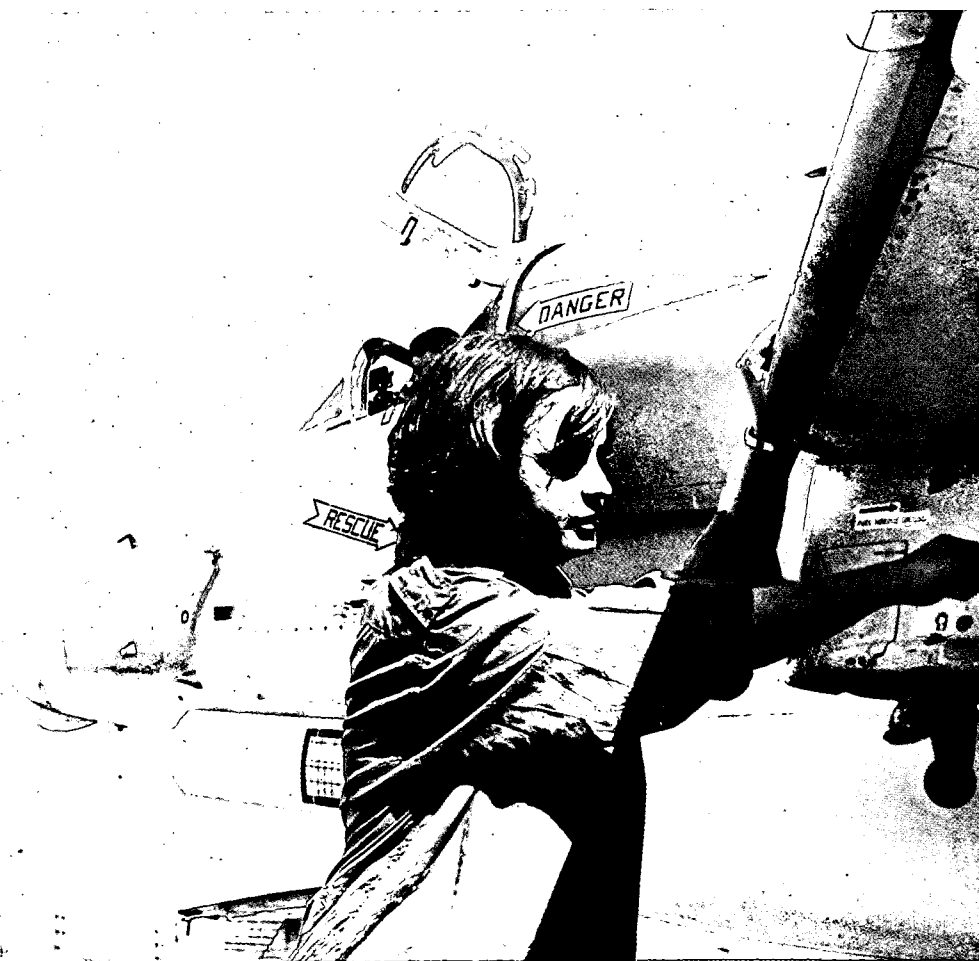
מימוש דגם השוויון

בל, נוסף לזירה התודעתית הכוללת, תורם השירות בצה"ל לאשה בעשותו אותה שווה במעמדה לגבר במטלות הלאומיות. כמוהו היא נקראת לעזוב את בית הוריה ולצאת למלא מחויבות חברתית כוללת. אמנם לעתים המטלות שנופלות בחלקה הן מן הסוגים של עבודה מנהלית קטנה ואפורה, שאינה מעשירה את עולמה הפרטי הצר, אך זוהי חוליה במאמץ הכללי, המעמידה אותה בדרגה אחת עם אלפי חיילים, העושים גם הם עבודות אפורות. כמוהם היא מפתחת משמעת לתפקיד, ומשקיעה במרץ שנתיים, במטלה חברתית. רישומה של תקופה זו על חייה, יהיה אם כן רב חשיבות. לצד אלה אין לשכוח את הבנות הרבות, אשר צה"ל מאפשר להן עבודה מקצועית, ולפעמים אפשרות לרכוש מקצועות ספציפיים ומתחכמים. צה"ל מאפשר לבת תפקיד פיקוד, תפקידים מנהיגותיים בעיקר בשירות ההדרכה והחי"ן ותפקידים נוספים.

טיפוח רמת ציפיות גבוהה מצד החברה

תרומה הראשונה, של שירות הנשים בצה"ל, היא בטיפוח רמת הציפיות של החברה הישראלית, אשר תאפשר לאשה לקחת חלק שיוויוני, בנשיאה במטלות החברתיות הן בשירותה הצבאי והן אחריו. וכשמסקי פים על הבעיה מנקודת המבט של המטרה הכוללת, דומה שמתן האפשרות השוויונית לאשה, להתמודד ברמה תודעתית עמוקה עם השאלות הללו, לא רק מעשירה את האשה כיחידה, אלא בהיזון חוזר, מעשירה מאוד את החברה בכללה. גם במישור מסוים של ענייני ביטחון, ושל כושר עמידה של חברה במטלות ביטחון, וגם במישור הרחב, הרבה יותר, של מעורבות מחצית האוכלוסייה, בבעיות היסוד הלאומיות. לא עניין מעורבותה של האשה אשר לא שירתה בצה"ל, כזה של האשה, אשר באחת התקופות המעצבות ביותר בחייה עברה את חווית השותפות, בנשיאה בעול הביטחון.

שירות הבנות מאפשר להפנות בנים לתפקידים חיוניים

שינויים של אלה כרוך ללא ספק במכאור בים ובפחדים לא רק של המתגייסת עצמה, אלא גם של כל הסביבה העוקבת אחריה, והנפגעת מפגיעותה או מתעשרת מהתעשרותה. משום כך אי אפשר שלא לסיים את הדיון במישור התודעתי, בכמה דברי התייחסות לבני קורת שהושמעה במישור התודעתי, לגבי שירות הבנות.

בראש ובראשונה נמצאו הטוענים כי השירות בצה"ל, מאיים על שלמותה המוסרית של האשה, בתפיסה המסורית. דומה כי אין מקום להרחיב בדיבור וכי בגרנו ואנו יודעים היום שהשאלה של כישלון מוסרי, איננה נגזרת דווקא מקיום הזדמנות, אלא היא תולדתו של אותו חוסן מוסרי המאפשר שלא להיכשל, גם כשיש הזדמנות. לא סילוק ההזדמנות יבטיח אותה רמה מוסרית, אשר הדאיגה את המחנה המסורתי. עצם הניסיון לתפוס את צה"ל, כהזדמנות מיוחדת במינה, יחסית לרחוב, או למקום העבודה, או לאוטובוס, נראתה מלאכותית מלכתחילה. אבל כיום,

היו מביאות אל החברה הישראלית אילולא גמלה להן החברה הישראלית במסלול השוויוני הזה של צה"ל. ספק, אם נתנו את דעתנו גם להבדל המהותי בין תנועות, התנועות המיליטנטיות יותר של שיוויון האשה ברחבי העולם לבין העדרן כמעט בארץ.

נקודת ההתחלה של האשה הישראלית לית שונה מאוד מזו של בת גילה בארצות המערב. שכן בעצם השירות בצה"ל מזמינה אותה החברה הישראלית לעמדות שוויוניות ולנשיאה שוויונית במטלה. אין רוצה לומר מכך, שלא נותר עוד מה לעשות, בנושא שחרור האשה, ובנושא יצירת מסד של שיוויון הזדמנויות. אולם תרומת השירות בצה"ל לחברה הישראלית בכללה ולאשה בתוכה היא בכך שבראשית בגרותה ניתנת לה האפשרות לתרגל את השוויון הזה מצד המחויבות שלו, ומצד הזכות שלו, להבין את הבעיות הפנימיות שלו, לא במישור של תחרות עם הגבר, אלא במישור של עצמה. לשאול את עצמה אם היא רוצה במסלול הזה של

לגבי מסלולי חייה.

תרומה נוספת נוצרת מעצם רכישת המקצוע. צה"ל מציע כיום למתגייסת מגוון רחב של מקצועות שהבת מוזמנת לא רק לעסוק בהם בצה"ל, אלא גם להכשיר את עצמה לקראתם בסיוע צה"ל, לפני שירותה. אלה כוללים מקצור עות טכניים מבוקשים מאוד, בשוק האזרחי. בתוכם עבודת הוראה, עבודת פיקוד, אופטיקה, אלקטרוניקה, מחשב, בים, צפנות, פיענוח תצלומי אוויר. עבר דות מנהל בדרגות גבוהות, שמרחב האפשרויות לקידום הבת בהן הוא רק פרי של אילוף תקציבי, או של כשרונותיה. תיה. שכן בצה"ל מעולם לא הוכתב אילוף של עצירת קידומה של אשה, מפני שהיא אשה, אלא רק מטעמים תקציביים, מעשיים מאוד, כגון – שאין טעם להשקיע בה השקעה כספית גדולה מאוד, אם היא לא תתחייב לשרת במילואים באותו מסלול שהגבר משרת. וזהו אילוף שקיבלנו אותו לחלוטין לא כמקלה, מפני שמנקודת מבט של שוויון המטרה הוא היה נכון גם על דעתנו. על

חיילות במצעד צה"ל ב-1955

אשה, תמיד אשה. גם בשדה

כן, עקרונית, האשה הצעירה יכולה למצוא בצה"ל שדה נרחב של תרגול, או של רכישת מקצוע ממשי, אשר נותן לה עמדת התחלה שוויונית דומה לזו של הגבר, למצער עד סיום השירות הצבאי. מאוחר יותר, אם תרצה להקים את ביתה, וללדת את ילדיה, ייווצרו אילוצים חברתיים מסוג אחר לחלוטין, אשר במידה לא קטנה יגבילו את אפשרויותיה, ואין זה מן העניין לנסות לנבא איך תפתור האשה הישראלית את האילוצים הללו. אבל ככל שפריסת כנפיה מתרחשת אל תוך המערכת הצה"לית נשכרת מאוד האשה, ומצידה מחזירה לחברה הישראלית רמה של מודעות ושל מחויבות חברתית, שהחברה הישראלית יכולה להתברך בה.

פעילות חברתית שוות זכויות, או שמא נאה לה התפקיד המסורתי, או שמא נאה לה מיזוג חכם של שניהם? הברירה נוצרת לאור תרגול זה. ולא הרי נערה אשר עשתה בצה"ל קורס פיקודי, נטלה אחריות, ועבדה כמפקדת, ויוצאת לחיים האזרחיים אחר כך, ולא הרי נערה שעבדה בלשכה מתפקדת היטב, וראתה מנהל מהו, שגרה מהי, יום עבודה מהו. סמכויות מהן, כהרי אותה נערה, אשר ישירות מבית הספר ניצבת בפני הבעיה של ארגון חייה. ותרומת צה"ל במישור מעשי זה מאפשרת לאשה הישראלית לחוש לטוב ולרע את משמעותו של שוויון האפשרויות, ולעצב בעצמה באורח מעמיק הרבה יותר אותה בחירה אישית שלה

מתוך אותה בגרות, אשר יודעת שלא החור קורא לגנב, אלא הגנב נושא את גנבתו בבואו לחור, הולכת ומתרבה התופעה שהעילית של בנות המחנה שומר המסורת מצטרפת לצה"ל. וצה"ל יוצר מסגרות שונות, שתאפשרנה תפקוד נוח יותר לאותה עילית של בנות הבאות משכבות שכל תודעת נשיאת המדים הייתה מוזרה בעיניהן. גם לגבי הבנים הפך שירות הבנות לתופעה מובנת מאליה.

שחרור האשה

שווה בנפשנו את מסלול כל ארכלוסיית הנשים המשרתת היום בצה"ל ללא השירות הצבאי, נשווה אותה לעצמנו מבחינת עוצמת הזעם שבנותינו